

CENTRUL EUROPEAN DE STUDII ÎN PROBLEME
ETNICE AL ACADEMIEI ROMÂNE

INSTITUTUL „EUDOXIU HURMUZACHI” PENTRU
ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Traectoria tinerilor basarabeni veniți la studii în România

– între mit și realitate –

SINTEZA RAPORTULUI DE CERCETARE

BUCUREȘTI, 2012

© copyright: Centrul European de Studii în Probleme Etnice, 2012

Elaborarea, îngrijirea științifică și redacțională a volumului:

Radu Baltasiu (coord.)

Cristinel Pantelimon

Gabriel Săpunaru

Ovidiana Bulumac

Sînziana Badea

Irina Baba

Mădălina Mihăilă

Cătălin Stancu

Mihail Ioniță

Ionuț Mavrichi

Lilian Ciachir

Cercetările de teren s-au realizat în cadrul proiectului finanțat în 2012 de către Departamentul pentru Români de Pretutindeni și derulat de Centrul European de Studii în Probleme Etnice al Academiei Române și Institutul „Eudoxiu Hurmuzachi” pentru Români de Pretutindeni din cadrul Ministerului Afacerilor Externe.

Această publicație a fost tipărită cu sprijinul Guvernului României Departamentul pentru Români de Pretutindeni - www.dprp.gov.ro

Conținutul acestei publicații nu reprezintă poziția oficială a Departamentului pentru Români de Pretutindeni

CUPRINS

CUPRINS	11
Obiectivul cercetării	4
Metodologie	4
Populația investigată. Eșantionul.....	4
Profilul general al tânărului din cercetare	4
Utilitatea bursei	5
Bursa – punte a spațiului românesc, „legătura cu România”	5
Un viitor mai bun prin integrarea în circuitul european al valorilor	5
O șansă pentru integrarea în piața europeană a forței de muncă	5
Crearea elitelor	6
Imperativul acțiunii sociale.....	6
Factor de întărire a coeziunii sociale.....	6
Factor de maturizare	6
Axele identitare	6
Evenimentele memoriei identitare	6
Cine sunt eu?	7
Limba.....	7
Importanța școlii	7
Familia	8
Anturajul.....	8
Celălalt	10
Distanța socială	10
Celălalt ca factor al apropierii sau al angoasei colective.....	10
Încrederea în mediul politic și mass-media în vederea apropierii dintre cele două maluri ale Prutului	11
Analiza hărților mentale. Profiluri	12
Problematici și recomandări	14

SINTEZA RAPORTULUI DE CERCETARE

Obiectivul cercetării

Cercetarea a avut ca obiectiv determinarea câtorva trăsături identitare la nivelul tinerilor basarabeni care studiază în România. Studiul a fost efectuat de către Centrul European pentru Studii în Probleme Etnice al Academiei Române, partener fiind Institutul „Eudoxiu Hurmuzachi” pentru Românii de Pretutindeni din cadrul Ministerului Afacerilor Externe.

Datele au fost culese în cuprinsul anului 2012 (mai – octombrie), la nivelul populației tinerilor proveniți din Basarabia, aflați la studii în România, mai exact studenți și elevi de liceu. Cercetarea a cuprins circa 450 de chestionare autoadministrate și 35 de grupuri de discuție (focus grup), în diferite contexte *de tip educațional*: în centre universitare și centre de pregătire.

Cercetarea s-a desfășurat în toate centrele universitare mari din România: Iași, Cluj-Napoca, București, Timișoara, Galați.

Metodologie

Cercetarea s-a desfășurat pe trei niveluri de analiză: (1) cantitativ-sondaj de opinie, pe baza chestionarelor autoaplicate; (2) calitativ, pe baza discuțiilor de grup și a interviurilor și prin (3) analiza cartografică – determinarea direcțiilor de forță ale spațiului colectiv pe baza hărților mentale personale.

Populația investigată. Eșantionul

- Conform datelor generale furnizate de oficialități, numărul tinerilor din R. Moldova aflați la studii în România era la nivelul anului 2011 de circa 10.000 de persoane, din care aproape 7000 de studenți¹.
- Eșantionul a cuprins circa 450 de respondenți, tineri din R. Moldova aflați la studii în România, din toate centrele universitare, cu accent pe cele în care aceștia sunt în număr important.
- Eșantion de disponibilitate. Eșantion de tip „bulgăre de zăpadă”.

Majoritatea organizațiilor ce reprezintă studenții basarabeni din România au fost incluse în eșantion, fiind prezente cu precădere cele localizate în centrele universitare importante. Tinerii au intrat în eșantion în acord cu propriul interes, chestionarul fiind autoaplicat.

Profilul general al tânărului din cercetare

Coordonatele comportamentale au ca axă destinul comun al românilor și Europa.

1. Tânărul basarabean aflat la studii în România alege România și Europa: peste 64% dintre tinerii intervievați au declarat UE drept preocupare importantă în momentul de față.

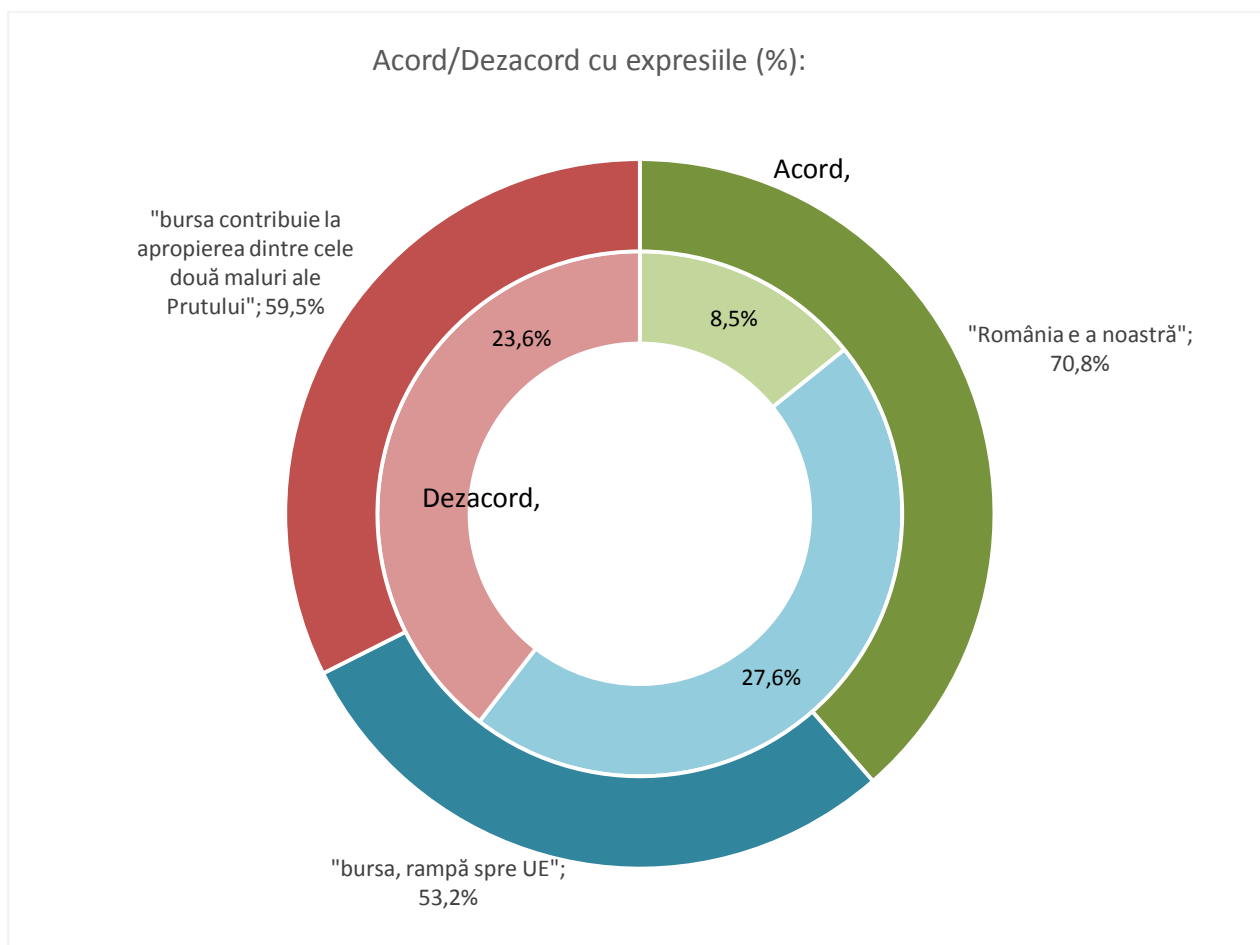
¹ Departamentul pentru Românii de Pretutindeni, martie 2012.

2. Peste jumătate dintre tinerii intervievați știu că există un destin comun al tuturor românilor, susținând Unirea (65,7%)²

Utilitatea bursei

Bursa – punte a spațiului românesc, „legătura cu România”

Bursa este sinonimă cu reluarea legăturilor cu România. România este locul șansei unei vieți mai bune printr-o educație superioară și cu un plus de coerență: „[am venit aici] pentru a avea o educație mai puțin coruptă și mai de calitate decât cea din Republica Moldova.”; „Pentru că aici sunt mai multe șanse” (student, Medicină, București). În același timp, bursa este o șansă spre Europa și o punte către România.

Un viitor mai bun prin integrarea în circuitul european al valorilor

Integrarea europeană nu înseamnă neapărat mersul la muncă în UE, ci aducerea unui viitor mai bun și în Republica Moldova. „Bursa oferă mai multe oportunități, prin urmare aici învățăm pentru un viitor mai bun” (student Studii politice, Iași).

O șansă pentru integrarea în piața europeană a forței de muncă

Calificarea oferită de bursă este de natură să asigure șanse pentru găsirea unui loc de muncă în România, sau în Uniunea Europeană, în general. „Bursa înseamnă și șanse de angajare pe piața muncii la nivel de Uniune Europeană, deci avem speranțe să trăim mai bine” (student Științe Economice, Iași).

² 65.7% răspunsuri „da” la întrebarea „Sunteți de acord cu reunificarea Basarabiei cu România?”

Crearea elitelor

„Bursele arată că României îi pasă de noi, dar eu aş pune o condiție – cine primește bursa asta ori rămâne în România, ori se întoarce în Republica Moldova, pentru că scopul lor este să creeze elite, iar dacă în contextul ăsta nu se mai înghesuie foarte mulți să obțină bursă, nu-i nicio problemă, mai bine mai puțini dar buni, decât mulți dar slabi” (student Științe Politice, Timișoara).

Citatul de mai sus reprezintă preocuparea unora dintre studenți surprinsă pe parcursul cercetării. Funcția de a crea elite prin parcurgerea bursei arată că tinerii din Republica Moldova au înțeles că, pe termen lung, problema crucială a dezvoltării este mai mult decât cea a carierei personale.

Imperativul acțiunii sociale

O bună parte dintre studenții din cadrul discuțiilor de la Iași, dar și din alte centre universitare, aflați la studiu în cadrul diverselor facultăți, au afirmat că vor să se întoarcă în Republica Moldova „pentru a schimba ceva”; „Să mergem înapoi pentru a da țara înainte !”; „Să fac dreptate acasă”.

Factor de întărire a coeziunii sociale

Bursa este factor de întărire a coeziunii dintre tinerii orientați spre acțiunea socială. Bursele reprezintă un factor important pentru Unire; prin intermediul lor, tinerii pot crea o punte de legătură între România și R. Moldova - prin cunoștințele acumulate într-un mediu academic de calitate, pot schimba ceva la ei, acasă; „Mă consider foarte norocoasă; toți prietenii mei sunt aici, am șansa să învăț aici și vreau să răsplătesc România Mare” (student Relații Economice, Iași).

Factor de maturizare

Bursa și contactul implicit cu spațiul românesc lărgit asigură fundalul pentru conștientizarea problemelor grave de dincolo de Prut: „după ce am venit aici am descoperit politica colectivă de spălare a creierelor de acasă” (student Arhitectură, București). Din acest punct de vedere, **bursa este factor de protecție și recuperare identitară:** „când stai acolo nu îți dai seama, dar când vii în România realizezi diferențele și manipularea” (student Construcții, Timișoara).

Axele identitare

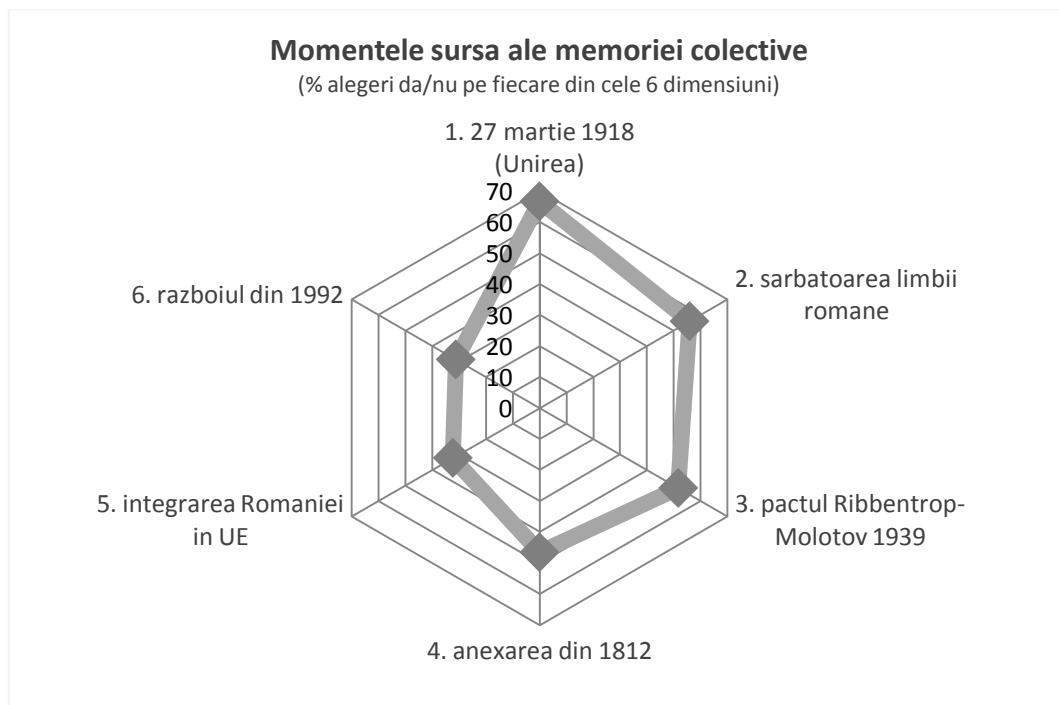
Trei priorități identitare

1. Integrarea în România: 70,8 % dintre cei intervievați consideră că „România este a noastră”
2. Reunificarea: 65,7% dintre tinerii intervievați sunt de acord cu Unirea României cu Basarabia
3. Cetățenia: 60,4% dintre tinerii basarabeni din eșantion susțin că dobândirea cetățeniei române trebuie să fie o prioritate pentru cetățenii R. Moldova.

Evenimentele memoriei identitare

Evenimentele sursă reprezintă acele momente cu relevanță colectivă care au valoare fundamentală pentru îns. Acestea constituie puncte de plecare pentru valorizarea și construirea ulterioară a spațiului social. Momentele sursă ale identității de bază sunt, în ordinea preferințelor celor intervievați, alegeri da/nu: Unirea Basarabiei cu România de la 27 martie 1918 (66%), instituirea limbii române ca limbă oficială - „sărbătoarea limbii române” (55,9%), anexarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord ca urmare a Pactului Ribbentrop-Molotov din 1939 (51,7%), anexarea Basarabiei din 1812 (48,6%). Pe un plan mai îndepărtat urmează integrarea României în UE în 2007 (32,3%) și războiul din Transnistria din 1992 (31,2%).

Memorie restitativă nu resentimentară. Memoria Unirii și a instituirii limbii române sunt cele mai importante elemente ale memoriei identitare pentru tinerii basarabeni aflați la studii în România. Evenimentele de tip rapt, care pot genera reacții împotriva cuiva, se află pe un plan secund.

Cine sunt eu?

Autoidentificarea reprezintă procesul prin care insul își afirmă personalitatea colectivă de substrat și o recunoaște public: „eu sunt român” / „moldovean” / „rus” / „basarabean” etc. Este unul dintre primele gesturi mentale. **Tinerii se consideră în cea mai mare parte români (peste 80%)**, fie prin autoidentificare directă, fie în cadrul unei identificări de tipul basarabean – român – moldovean etc.

Tinerii se consideră în cea mai mare parte români (peste 80%), fie prin autoidentificare directă, fie în cadrul unei identificări de tipul basarabean – român – moldovean.

Limba

Spațiul limbii se suprapune peste acela al organizării societății. Fiind prin excelență identitar, amploarea acestuia denotă gradul de desfășurare a identității etnice a vorbitorilor. O societate în care limba etniei majoritare are statut inferior în spațiul public este un spațiu comprimat, iar identitatea colectivă asemenea. În Basarabia se înregistrează fenomene de *recuperare a spațiului limbii române*, ceea ce denotă apariția unor fenomene de *decomprimare a spațiului identitar*.

Importanța școlii

Inițiativa și efortul instituțional sunt esențiale în promovarea limbii. Se constată întărirea prezenței limbii identității de bază (limba română) în cadrul instituțional, prin școală. Dacă luăm în considerare faptul că

așa numita „limbă moldovenească” nu este decât un aspect ideologic al limbii române, atunci observăm că limba română este limbă de comunicare predominantă în școlile din R. Moldova.

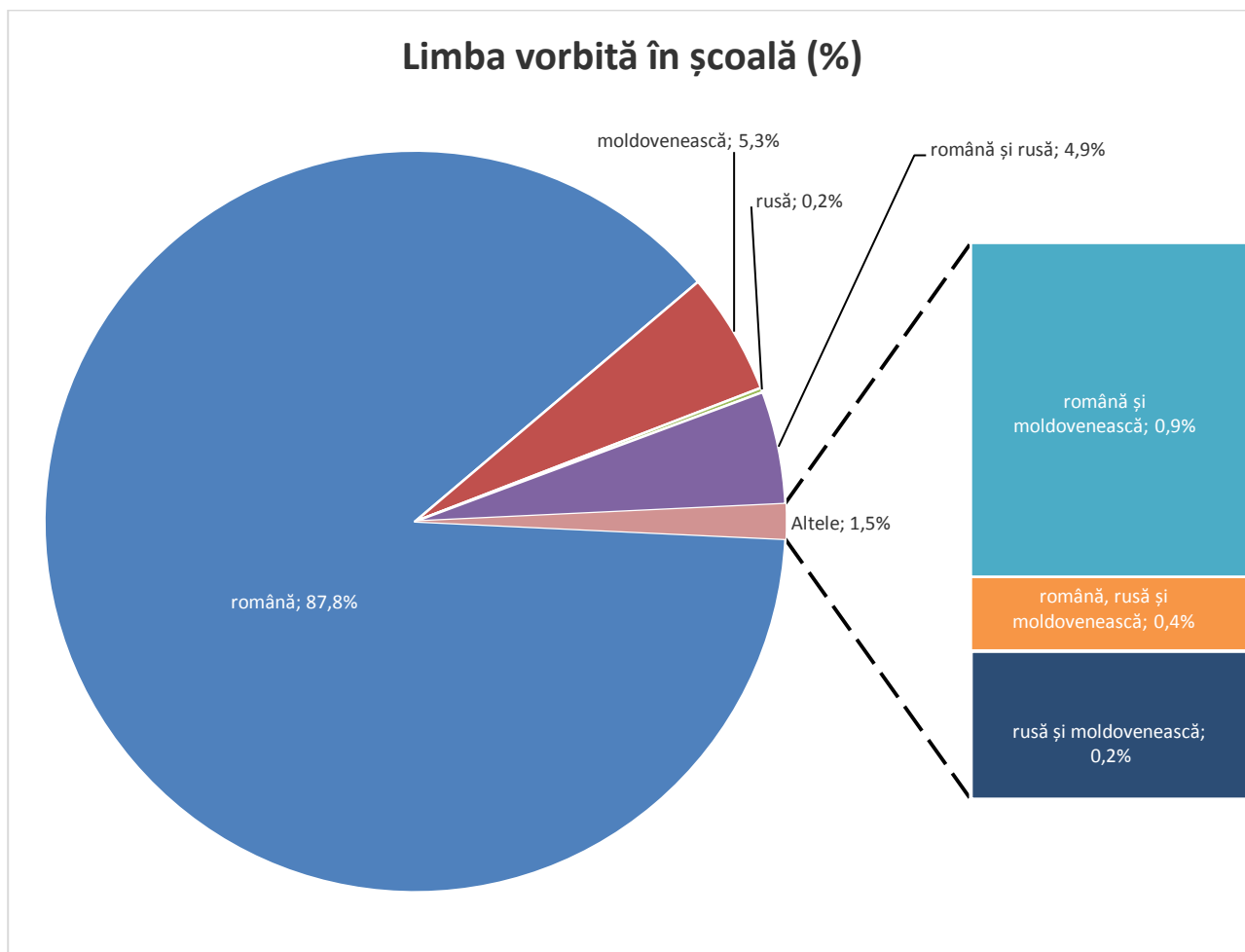
Familia

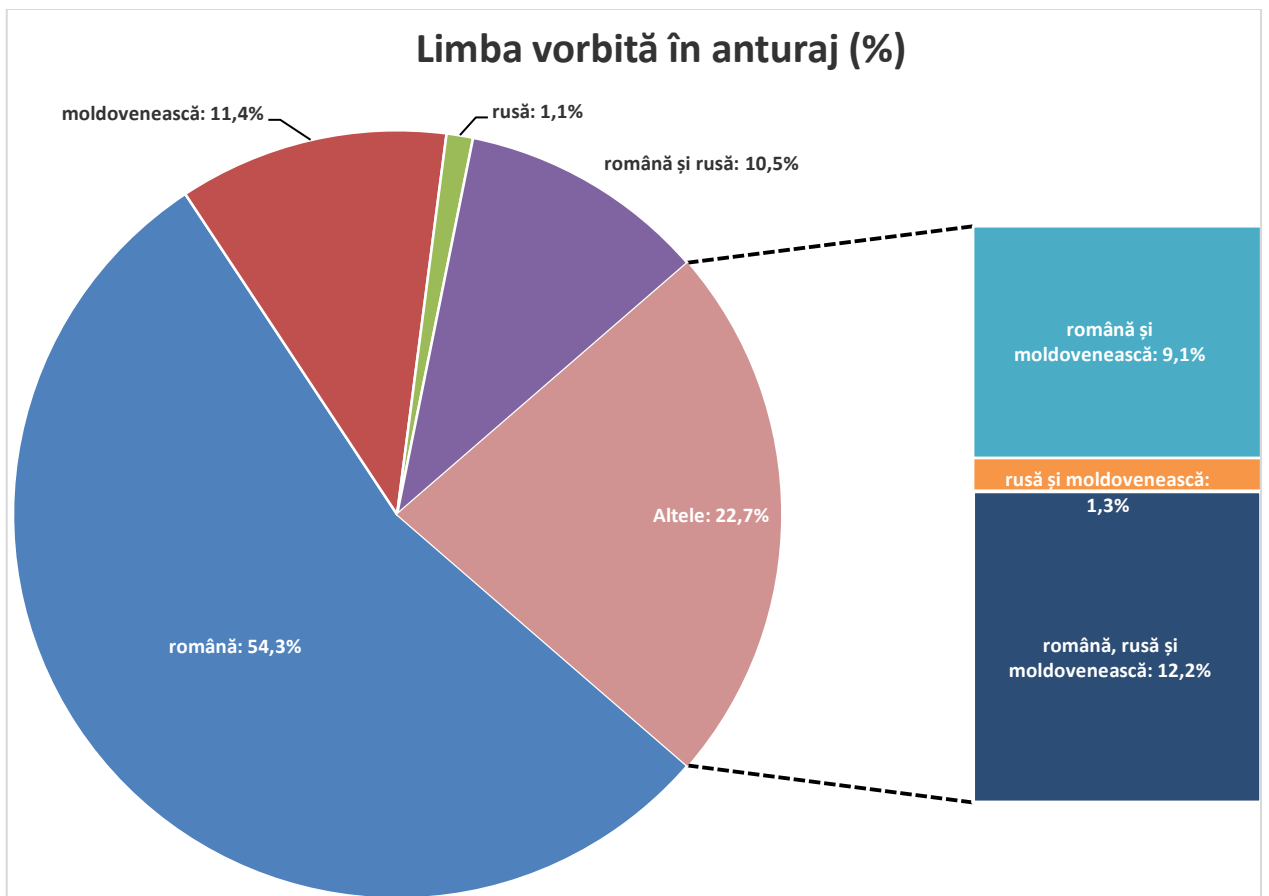
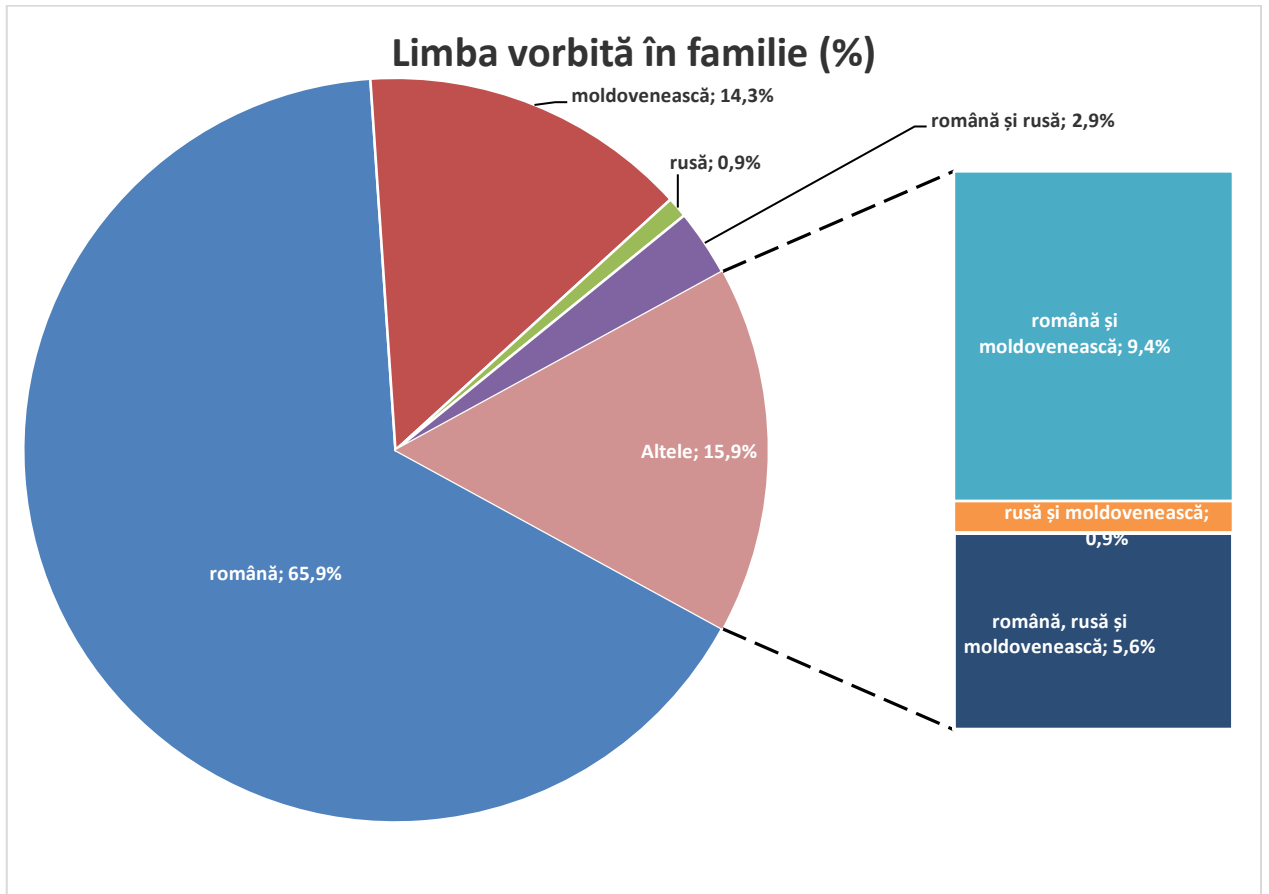
Decomprimarea spațiului identitar de bază se prelungește și în familie unde, în cea mai mare parte a raioanelor, limba predominantă este româna. Dacă inițiativa recuperării identității revine școlii, familia este spațiul final de reverberație a conduitei administrative, așa putând fi explicate efectele ce apar cu oarecare întârziere.

Anturajul

Inerția este și mai mare în spațiul secundar, al anturajului, unde ponderea utilizării *limbii celuilalt* este crescută. Aceasta este o dovadă a flexibilității relaționale a tinerilor basarabeni în *contul propriei identități* etnice.

Fiind spațiu al joncțiunii cu vorbitorii altei limbi, anturajul are cea mai mare inerție identitară. Aceasta denotă flexibilitatea etnică mai mare a românilor basarabeni în raport cu celelalte populații.

Celălalt

Distanța socială

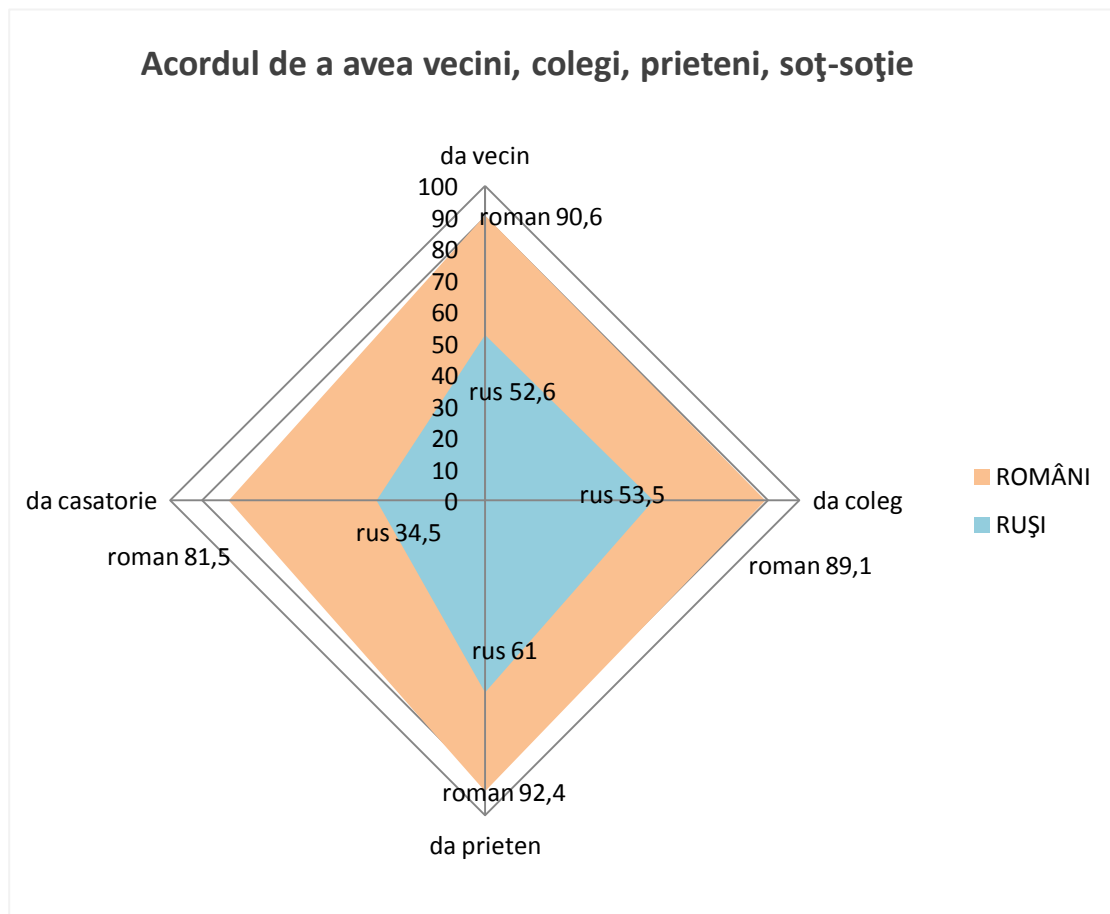
Distanța socială privește gradul de apropiere de tip etnico-rasial, ocupațional și religios dintre comunități, la nivelul percepției individuale. *Celălalt* poate lua forma *străinului* – atunci când este factor de angoasă sau a *Altuia Generalizat* – când este factor de integrare comunitară.

Celălalt ca factor al apropierii sau al angoasei colective

Istoria este o prezență de netăgăduit la nivelul mentalului colectiv. Aici este una dintre sursele percepției *Celălalt*. De regulă, ceea ce diferențiază pe *Celălalt* de *Mine* este *limba vorbită și faptele celui alt din trecut*.

Din cercetare a reieșit faptul că tinerii basarabeni nu mai prezintă sentimente de atracție față de spațiul cultural și lingvistic rusc. Faptul că Basarabia este în continuare un teritoriu aflat sub presiunea limbii ruse, pe care tinerii o asociază cu expansiunea de tip imperial, le generează acestora dificultăți în ceea ce privește viitorul, de care aceștia sunt conștienți.

„Dumneavoastră ați rămas români, dar la noi din '40 până în '89 ne-a dispărut identitatea, ne-au luat limba, a fost mai greu” (student Istorie, București).

Se observă că respondenții au cea mai mare afinitate față de *alți români*. În raport cu rusofonii, distanța socială crește, fiind semnificativă în ceea ce privește eventuala căsătorie.

Celălalt poate fi factor de apropiere sau de angoasă. Este factor de apropiere dacă distanța socială este mică. Indiferent de trecutul istoric, tinerii basarabeni fac dovada unei mari toleranțe interetnice.

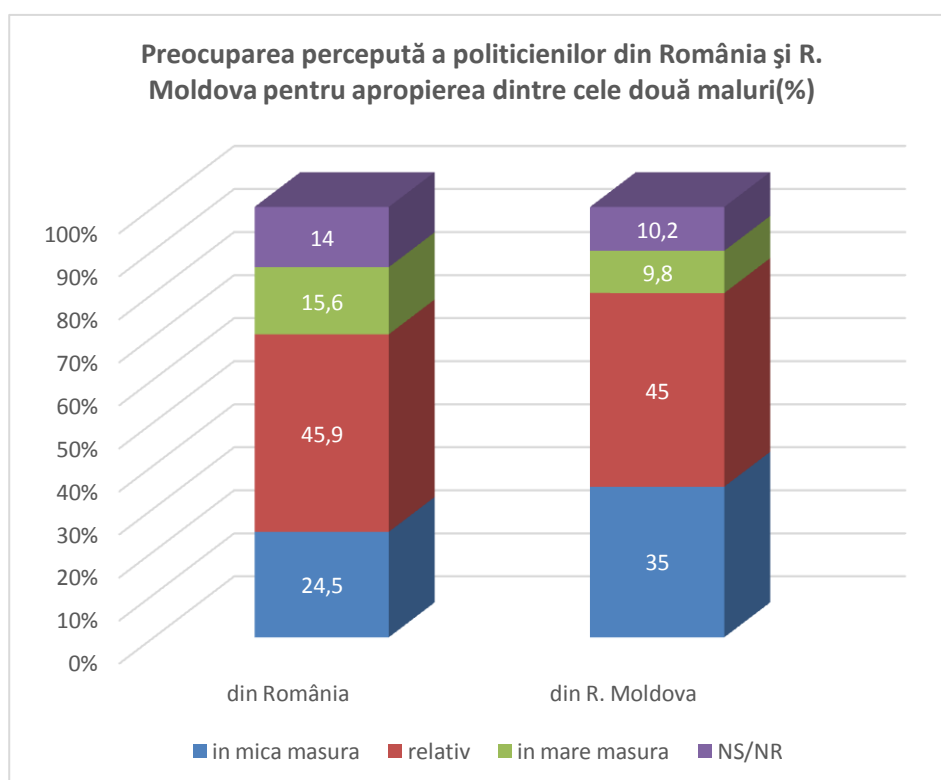
La nivel colectiv, coordonatele percepției *celuilalt* (factorul rusofon) sunt:

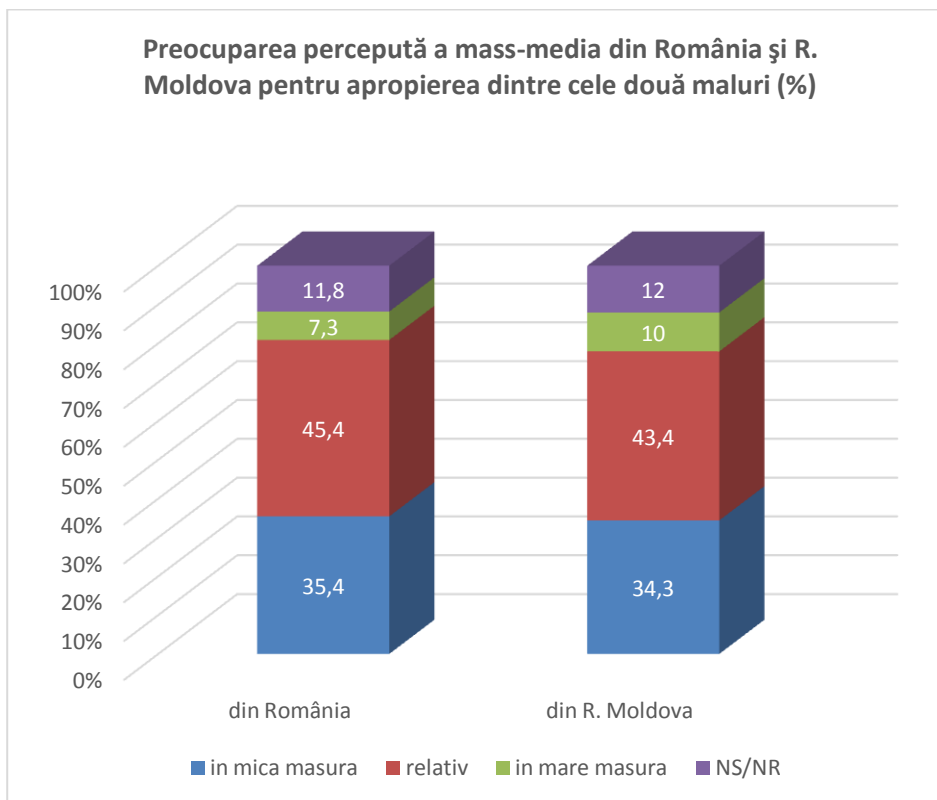
- factor de presiune geopolitică;
- factor de dominație economică prin controlul asupra principalelor afaceri din R. Moldova și prin domeniul energiei;
- comunitate etnică inflexibilă în ceea ce privește capacitatea de a învăța coabitarea cu vorbitorii de limbă română.

Încrederea în mediul politic și mass-media în vederea apropierii dintre cele două maluri ale Prutului

Mass-media și politicienii sunt printre factorii care modelează percepția asupra spațiului social, al căror discurs are efecte asupra chestiunii identității. Percepția tinerilor basarabeni asupra politicului și mass-media în raport cu problema apropierii dintre cele două maluri ale Prutului este relativ unitară.

Constatăm că în România politicienii sunt mai bine văzuți decât mass-media, în ceea ce privește atmosfera pe care o promovează pentru apropierea dintre România și Basarabia. În Republica Moldova diferențierea este mai puțin evidentă. Per ansamblu, nici mediul politic, nici mass-media nu par a se bucura de încrederea tinerilor intervievați, cel puțin nu în problematica în discuție. **Cu toate acestea, 61% dintre cei intervievați sunt convinși că statului român îi pasă de ei** într-o formulă sau alta. Dovada cea mai grăitoare este bursa, care contribuie în bună măsură la apropierea dintre cele două maluri al Prutului.

Analiza hărților mentale. Profiluri

Hărțile mentale sunt instrumente cu ajutorul cărora cercetătorul are acces la *personalizarea grafică a spațiului social* de către subiect. Fiind desenată chiar de către acesta, harta mentală este o formă de dicteu și, în consecință, un instrument puternic de dezvoltare a subiectivității și a resorturilor subtile ale ordinii.

Analiza s-a realizat pe seama hărților cartografiate de către participanții la cercetare. Aceștia au fost rugați să deseneze pe o coală A4, la finalul chestionarului, distanțele dintre Chișinău și București, dintre localitatea de reședință și principalele orașe de interes pentru tineri din România și R. Moldova. Desenul a fost realizat *fără intervenția cercetătorului* tocmai pentru ca forma finală să reprezinte întocmai harta mentală a tânărului respondent. Alegerea distanțelor, a localităților, a formelor și dimensiunilor a depins întru totul de respondenți. În acest fel, s-au strâns un număr de 449 de chestionare, unii dintre participanți lăsând nerezolvată cerința desenării hărții. Pentru realizarea unei analize în profunzime, din cele 400 de hărți existente, a fost selectat aleatoriu un eșantion ce cuprinde 196 de reprezentări cartografice (49% din totalul de hărți), reprezentativ la nivelul populației cercetate de hărți, având un nivel de încredere de 95% și o marjă de eroare de +/-5%.

Mai departe, schițăm un *profil* pentru fiecare tip de hartă în funcție de reprezentarea spațiului geografic (hărțile împrăștiată, restrânsă, adunată, minimalistă) prin raportarea la o serie de indicatori: (1) *consistența memoriei*, (2) *coerența memoriei*, (3) *polarizare după grupul de apartenență*, (4) *destin personal material UE*, (5) *destin personal simbolic România* și (6) *destinul colectiv*. Totodată, pe lângă acești indicatori, au mai fost extrași următorii: (7) *destin personal material Rusia* și (8) *destin personal simbolic Rusia* și (9) *destin personal simbolic UE*. Însă, ținând seama că respondenții au făcut parte dintr-un eșantion de disponibilitate, pentru hărțile în care au fost identificați acești ultimi doi indicatori nu au putut fi calculate ponderi, în consecință nu sunt prezenți în graficul de mai jos. Numărul minim de cazuri pentru a putea calcula ponderi pentru acest tip de variabilă (nominală) este de 30.

(1) Consistența memoriei se referă la raportarea insului la datele esențiale ale identității colective, măsura în care este familiarizat cu momentele cheie sau, dimpotrivă. Având la dispoziție o listă cu 10 evenimente istorice, respondenții au fost rugați să identifice, la alegere, cele mai importante 3 momente pentru istoria spațiului dintre Prut și Nistru. Pentru construirea acestui indicator sintetic, au fost considerate definitorii: anexarea Basarabiei la Imperiul Țarist din 1812; momentul de la 27 martie 1918; Pactul Ribbentrop-Molotov din 1939.

(2) Coerența memoriei face trimitere la evenimentele recente din 31 august 1990 (sărbătoarea limbii române), 1992 și 2009, considerate ca fiind punctul t_0 al problemei identității contemporane din R. Moldova. S-au urmărit cunoștințele față de evenimentele care au declanșat războiul și consecințele ulterioare, precum și natura evenimentelor de pe parcursul anului 2009 (revolte civile, criza politică).

(3) Polarizare după grupul de apartenență face referire la conduita de bază a respondentului în ceea ce privește limba vorbită în grupurile de apartenență (familie și prieteni). Pentru că limba vorbită este parte a identității de bază, s-a urmărit *constanța* în vorbirea aceleiași/acelorași limbi în aceste medii.

(4) Polarizarea destinului personal denotă orientarea interesului personal în raport cu spațiul. Spațiul predominant geografic este implicit factor polarizator al personalității. Se urmărește răspunsul față de spațiul geografic de interes (UE, România, Rusia) pe coordonata materială și simbolică.

(5) Destinul colectiv se referă la atitudinea respondentului față de componenta unitară a spațiului românesc.

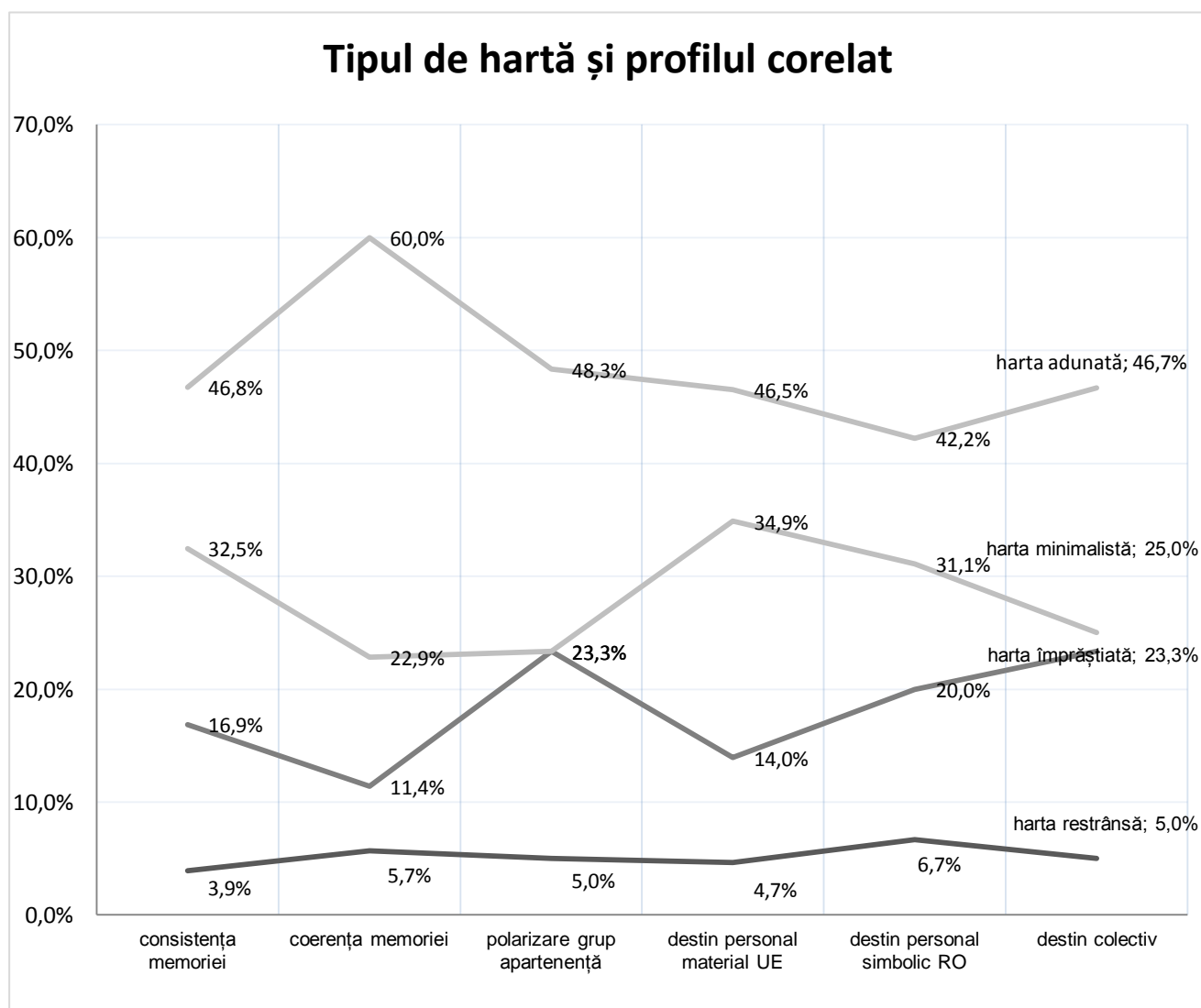
Profilul corelat al respondentului care schițează un *desen de tip împrăștiat* este reprezentat cel mai adesea de consistența în alegerea limbii/limbilor în mediile de apartenență, dar și de flexibilitatea acestuia de a utiliza mai multe limbi (23,3%). Mai departe, profilul arată că insul valorizează ideea de destin colectiv (23,3%), bazându-se mai degrabă pe o cunoaștere a evenimentelor deja istorice (16,9%) decât pe memoria evenimentelor recente (11,4%).

Profilul corelat în cazul *hărții restrânse* arată valori foarte scăzute în cazul tuturor indicatorilor sintetici, ceea ce denotă o atitudine detașată. Detașarea sau *dificultatea de „a-și găsi locul”* este atât în raport cu chestiunea identității (limbă, istorie, raportare la românitate), cât și cu aspectele materiale ale vieții (au cei mai scăzuți indicatori de implicare).

Profilul corelat pentru *harta adunată* are cele mai ridicate valori în cazul tuturor indicatorilor sintetici. Este cel mai adesea caracterizat printr-o coerență ridicată a memoriei (60%). Este insul care *este la curent* cu ceea ce se întâmplă în R. Moldova și care are o solidă raportare la evenimentele istorice identitare (46,8%). Valorile apropiate dintre indicatorii destinul colectiv (46,7%) și destinul personal (îndreptat material către Uniunea Europeană – 46,5%, și simbolic către România – 42,2%) arată că tânărul basarabean are o idee foarte clară asupra modului în care viitorul său trebuie să decurgă. El își dorește ridicarea R. Moldova. Aceasta poate fi realizată prin aplecarea către ideea de unitate a spațiului românesc și asigurarea unui trai decent prin intermediul Uniunii Europene. De asemenea, polarizarea grupului de apartenență indică o consistență a conduitei respondentului (48,3%) atât în familie cât și anturaj.

Ultimul **profil corelat**, cel al respondentului care schițează *harta minimalistă*, arată înclinația sa față de Uniunea Europeană (34,9%) ca prioritate. Sensul personal pe care îl atribuie acestui spațiu este al dezvoltării profesionale ca *alegere*. Evenimentele din istoria recentă a R. Moldova nu capătă o prezență foarte clară în conștiința sa (22,9%) și nu pot constitui o continuare a istoriei ca atare (32,5%). În același timp, tânărul din profil își leagă destinul personal de „Europa”. Ipoteza este că orientarea prioritară către „Europa” se

datorează greutăților conștientizate la nivelul mentalului colectiv (32,5%), pe care dorește să le depășească prin eforturi individuale (destinul colectiv fiind prezent cu 25%).

Problematici și recomandări

Una din cele mai mari probleme ale tinerilor veniți în România la studii nu o reprezintă loialitatea față de simbolistica românească, ci lipsa unui cadru coerent de desfășurare a identității naționale în special după terminarea programelor de studii. Aici, administrația și curricula școlară/universitară, precum și politicile aferente pieței forței de muncă au un rol major.

Pentru orientarea lor în localitatea unde studiază, precum și pentru menținerea unei legături coerente cu celelalte autorități, se impune constituirea unei interfețe de tutoriat special dedicată tinerilor basarabeni la nivelul universităților.

Pentru a putea fi eficiente în raport cu *conținuturile* cetățeniei, bursele trebuie acordate și pe alte criterii decât cel etnic: după *calitatea preocupării* față de cultură, știință, și, nu în ultimul rând, față de propria identitate.

Punctual, din discuțiile avute au reieșit următoarele probleme:

- Sunt nefiresc de puține locuri în universități pentru basarabeni care termină liceul în România, în condițiile în care aprox. o treime din tinerii din R. Moldova beneficiază de locuri cu bursă în mediul preuniversitar.
- La liceu, dar și la unele facultăți, condiționarea obținerii unui loc în cămin de achiziționarea mesei la cantină generează costuri suplimentare posibilităților oferite de bursă.
- Îmbunătățirea comunicării între Ministerul Educației și universități în problematica studenților din R. Moldova, astfel încât acestea să știe în timp real câte locuri au rezervate pentru aceștia.
- Prejudecăți ce pot fi ofensatoare la adresa tinerilor din R. Moldova care, în anumite cazuri, fie sunt considerați studenți străini, fie „ruși”. Astfel, apare necesitatea înființării unor structuri care să dirijeze cunoașterea reciprocă, atât la nivelul studenților, cât și al administrației și profesorilor.
- Angajabilitatea studenților este mult mai scăzută tocmai pentru că sunt considerați „străini”, iar odată angajați, sunt mai prost plătiți. Astfel, oportunitățile de angajare în România, în rândul tinerilor basarabeni, sunt destul de scăzute. Studenților le este greu să obțină un loc de muncă pentru că nu au buletin românesc; angajatorii „sunt din start descurajați” de sistemul complicat de angajare a cetățenilor străini; mulți dintre ei sunt nevoiți să recurgă la munca la negru pentru a se putea întreține.
- Cu toate că pot fi identificați pași timizi în această direcție, este necesară revitalizarea instituțiilor care s-au ocupat până nu demult cu integrarea tinerilor în civilizația românească. Spre deosebire de experiențele trecute, în cadrul acestora este necesar să se încurajeze instituțional și prin finanțare tipuri de proiecte ce promovează o activitate de integrare și familiarizare a tinerilor cu societatea românească.

România, în primul rând, trebuie să dezvolte și alte instrumente punte către R. Moldova, așa încât proiectul burselor să fie încadrat într-un ansamblu de politici ale **unificării pieței forței de muncă, comerțului și pentru îmbunătățirea circulației capitalurilor și, nu în ultimul rând, ale simbolurilor culturale.**